

УДК 343.14

А.В. Форостяний

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ*

ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕТЕКТИВІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження обґрунтовується наявністю прогалин у законодавстві щодо реалізації профілактичної діяльності детективами Національного антикорупційного бюро України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину досліджували такі науковці, як: О.В. Баганець, С.О. Баранов, Ю.М. Грошевий, В.С. Зеленецький, А.О. Ляш, М.М. Михеєнко, О.В. Сіренко, Л.В. Омельчук, О.Є. Омельченко, І.В. Павленко, В.О. Попелюшко, М.М. Сербін, С.М. Стахівський та ін. разом з тим зміни у законодавстві зумовлюють необхідність подальшого дослідження проблем запобігання злочинам у кримінальному провадженні.

Метою статті є розгляд проблемних питань виконання детективами Національного антикорупційного бюро обов'язку передбаченого Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» [1] щодо здійснення інформаційно-аналітичної роботи з метою виявлення та усунення причин та умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень.

Основні результати дослідження. 14 жовтня 2014р. прийнятий Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» [1]. Згідно з ч.1 ст.1 цього Закону, Національне антикорупційне бюро України (далі – Національне бюро) є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Завданням цього бюро є протидія кримінальним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці.

Про обов'язки Національного бюро йдеться у ст.16 вказаного Закону. Дане бюро: 1) здійснює оперативно-розшукові заходи з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також в оперативно-розшукових справах, витребуваних від інших правоохоронних органів; 2) здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також проводить досудове розслідування інших кримінальних правопорушень у випадках, визначених законом; 3) вживає заходів щодо розшуку та арешту коштів та іншого майна, які можуть бути предметом конфіскації або

спеціальної конфіскації у кримінальних правопорушеннях, віднесених до підслідності Національного бюро, здійснює діяльність щодо зберігання коштів та іншого майна, на яке накладено арешт; 4) взаємодіє з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами для виконання своїх обов'язків; 5) здійснює інформаційно-аналітичну роботу з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро; 6) забезпечує особисту безпеку працівників Національного бюро та інших визначених законом осіб, захист від протиправних посягань на осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у підслідних йому кримінальних правопорушеннях; 7) забезпечує на умовах конфіденційності та добровільності співпрацю з особами, які повідомляють про корупційні правопорушення; 8) звітує про свою діяльність порядку, визначеному цим Законом, та інформує суспільство про результати своєї роботи; 9) здійснює міжнародне співробітництво у межах своєї компетенції відповідно до законодавства України та міжнародних договорів України.

У ч.1 ст.10 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» зазначено, що оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених законом до підслідності Національного бюро, а також в інших справах, витребуваних до даного бюро прокурором, що здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування працівниками Національного бюро, проводять старші детективи та детективи цього бюро, які є державними службовцями. Відповідно до п.2 ч.1 ст.38 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного бюро є органом досудового розслідування.

Обов'язок здійснення інформаційно-аналітичної роботи з метою виявлення та усунення причин та умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень передбачений п.5 ч.1 ст.16 вказаного Закону покладається на детективів Національного бюро при проведенні досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності цього бюро. Така підслідність визначена ч.5 ст.216 КПК. Детективи Національного бюро здійснюють досудове розслідування злочинів, передбачених статтями 191, 206-2, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 368, 368-2, 369, 369-2, 410 Кримінального кодексу України, якщо наявна хоча б одна з таких умов:

1) злочин вчинено: Президентом України, повноваження якого припинено, народним депутатом України, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра, Головою Національного банку України, його першим заступником та заступником, членом Ради Національного банку України, Секретарем Ради національної безпеки і оборони України, його першим заступником та заступником; державним службовцем, посада якого віднесена до першої та другої категорії посад, особою, посада якої прирівняна до першої та другої категорії посад дер-

жавної служби; депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатом обласної ради, міської ради міст Києва та Севастополя, посадовою особою місцевого самоврядування, посаду якої віднесено до першої та другої категорії посад; суддею Конституційного Суду України, суддею суду загальної юрисдикції, народним засідателем або присяжним (під час виконання ними цих функцій), Головою, членами, дисциплінарними інспекторами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Головою, заступником Голови, секретарем секції Вищої ради юстиції, іншим членом Вищої ради юстиції; Генеральним прокурором України, його заступником, помічником Генерального прокурора України, прокурором Генеральної прокуратури України, слідчим Генеральної прокуратури України, керівником структурного підрозділу Генеральної прокуратури України, прокурором Автономної Республіки Крим, міст Києва і Севастополя, області та його заступником, керівником структурного підрозділу прокуратури Автономної Республіки Крим, міст Києва і Севастополя, області; особою вищого начальницького складу органів внутрішніх справ, державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, посадовою особою митної служби, якій присвоєно спеціальне звання державного радника податкової та митної справи III рангу і вище, посадовою особою органів державної податкової служби, якій присвоєно спеціальне звання державного радника податкової та митної справи III рангу і вище; військовослужбовцем вищого офіцерського складу Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України; керівником суб'єкта великого підприємництва, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків;

2) розмір предмета злочину або завданої ним шкоди в п'ятсот і більше разів перевищує розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на час вчинення злочину (якщо злочин вчинено службовою особою державного органу, правоохоронного органу, військового формування, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого є частка державної або комунальної власності);

3) злочин, передбачений ст.369, ч.1 ст.369-2 Кримінального кодексу України, вчинено щодо службової особи, визначеної у ч.4 ст.18 КПК або в п.1 цієї частини.

Детективи Національного бюро з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, які віднесені ст.216 КПК до його підслідності, за рішенням Директора цього бюро та за погодженням із прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, можуть також розслідувати кримінальні правопорушення, які віднесені до підслідності інших органів. Детективи підрозділу внутрішнього контролю Національного бюро розслідують злочини, передбачені статтями 354, 364-370 Кримінального кодексу України, які були вчинені службовою особою цього бюро (крім Директора Національного бюро, його першого заступника та заступника).

Отже, під час досудового розслідування вказаних злочинів детективи Національного бюро, детективи підрозділу внутрішнього контролю цього бюро зобов'язані, виконуючи вимоги п.5 ч.1 ст.16 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», здійснювати інформаційно-аналітичну роботу з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють їх вчиненню.

Однак КПК, яким повинні керуватися детективи Національного бюро під час проведення досудового розслідування, не містить положень про їх обов'язок встановлювати причини та умови, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності цього бюро. Законодавець також не покладає цей обов'язок на слідчого та прокурора при розслідуванні інших кримінальних правопорушень, на що звертають увагу науковці [2, с.282; 3, с.53].

Так, В.Юрчишин зазначає, що КПК не вимагає від слідчих і прокурорів займатися попередженням кримінальних правопорушень і навіть не зараховує виявлення причин та умов, які сприяли їх вчиненню, до предмета доказування у кримінальному провадженні. «Це суттєвий недолік, який необхідно терміново усунути, бо спеціально-кримінологічне запобігання кримінальним правопорушенням є обов'язковим атрибутом кримінального процесу будь-якої демократичної країни світу і займає в ньому чільне місце» [4, с.157]. «Зумовлено це тим, що розслідування кримінальних правопорушень, з одного боку, пов'язується з реакцією суспільства і держави на конкретне кримінальне правопорушення з метою вжиття до винуватих кримінально-правових заходів, а з іншого – з кримінологічною реакцією суспільства і держави на фактори, детермінуючі кримінальні правопорушення, шляхом їх усунення чи блокування» [5, с.215]. Без встановлення усієї сукупності негативних обставин, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, неможливо досягти успіху у протидії кримінальним правопорушенням, та й взагалі запобіжна (профілактична) функція є загальнодержавною [6, с.33].

Науковець вважає необхідним віднести причини та умови, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, до обставин, які відповідно до ст.91 КПК підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Таке доповнення цієї статті «сприятиме подальшій активізації профілактичної діяльності слідчого та прокурора й одночасно зміцненню законності та правопорядку в державі» [4, с.164; 5, с.222].

Пропозицію про доповнення ст.91 КПК положенням, що у кримінальному провадженні підлягають доказуванню причини та умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, також висловили В.Шибіко [7, с.107], О.Баганець [8, с.84-85], І.Павленко [9, с.384], М.Сербін [10, с.190].

Нами поділяються ця пропозиція. Безумовно, упущенням законодавця є те, що у КПК відсутня норма про обов'язок органів, які здійснюють кримінальне провадження, встановлювати причини і умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, та вживати заходів щодо їх усунення. Дослідження обставин кримінального провадження не є всебічним та повним, якщо не виявлені причини та умови вчинення злочину. Невжиття заходів щодо їх усунення може бути використано для учинення інших злочинів [10,

с.190]. Без «з'ясування причин та умов конкретного злочину неможливо побачити загальну картину причин та умов того чи іншого виду злочинності, а відтак і злочинності загалом. Це, в свою чергу, паралізує вироблення профілактичних заходів у боротьбі з нею» [9, с.383-384].

У п.11 ч.1 ст.17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» зазначено, що працівники Національного бюро для виконання покладених на них обов'язків вправі надавати державним органам, органам місцевого самоврядування обов'язкові до розгляду пропозиції та рекомендації щодо усунення причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро, а також отримувати від цих органів протягом 30 днів інформацію про розгляд таких пропозицій та рекомендацій.

Зі змісту ч.3 ст.26 цього Закону можна дійти висновку, що детективи Національного бюро повинні складати та направляти до відповідних державних органів подання про усунення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. У цій нормі вказано, що щороку не пізніше 10 лютого та 10 серпня Директор Національного бюро подає Президенту України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України письмовий звіт про діяльність Національного бюро протягом попередніх місяців, який, поряд з іншими відомостями, повинен містити інформацію про кількість направлених подань про усунення причин і умов, що сприяли вчиненню корупційного правопорушення.

Разом з тим у чинному КПК, на відміну від КПК 1960 р., відсутня стаття про таку форму запобігання злочинам як внесення органом досудового розслідування, прокурором подання про усунення причин та умов, які сприяли їх вчиненню. У юридичній літературі відмічається, що це не забезпечує реалізацію загальних і конкретних завдань профілактики злочинів у суспільстві [11, с.254]. Висловлена слушна пропозиція внести до КПК доповнення про внесення цього подання на розгляд державних органів та посадових осіб [8, с.86; 12, с.45-46].

Про зазначену форму запобігання злочинам мова йде у проекті Закону України №4444 від 14 березня 2014 р. «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо слідчих, що здійснюють досудове розслідування» [13]. КПК пропонується доповнити ст.91-1 «Подання слідчого, прокурора в кримінальному провадженні», закріпивши у ній такі положення: слідчий, прокурор, установивши в ході досудового розслідування причини і умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, вносять у відповідний державний орган, громадську організацію, установу, підприємству незалежно від форм власності або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов; не пізніше місячного строку за поданням має бути вжито необхідних заходів і про результати поінформовано особу, яка надіслала подання; у разі залишення подання без розгляду слідчий, прокурор зобов'язаний ужити заходів, передбачених статтями 254-257 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Висновки. На наш погляд, ст.91-1 проекту Закону України №4444 від 14 березня 2014 р. «Про внесення змін до Кримінального процесуального

кодексу України щодо слідчих, що здійснюють досудове розслідування» [13] необхідно уточнити, враховуючи те, що посадові особи, які здійснюють досудове розслідування злочинів, передбачених ч.5 ст.216 КПК, мають статус детективів. Після слова «прокурор» дану статтю слід доповнити словами «детектив Національного антикорупційного бюро України». Крім того, КПК доцільно доповнити статтею, яка б визначала вимоги до подання слідчого, прокурора, а також детектива Національного бюро про усунення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – №47. – Ст.2051.

2. *Сіренко О.В.* Окремі питання слідчої профілактики злочинів / О.В.Сіренко // Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 10-річчя Ірпінської фінансово-юридичної академії та 80-річчя з дня народження відомого вченого-криміналіста сучасності, доктора юридичних наук, професора Бахіна Володимира Петровича. – Ірпінь : Ірпінська фінансово-юридична академія, 2012. – С.280-282.

3. *Литвинов О.М.* Тактика профілактики злочинів в контексті нового Кримінального процесуального кодексу України / О.М.Литвинов // Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі: м-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.) / МВС України; Харк. нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. – Х. : ХНУВС, 2012. – С.50-54.

4. *Юрчишин В.М.* Місце і роль прокурора у досудовому розслідуванні та їх відображення в теорії, законодавстві і практиці / В.М.Юрчишин. – Чернівці: РОДОВІД, 2013. – 308с.

5. *Юрчишин В.М.* Процесуальні функції прокурора у досудовій стадії кримінального провадження: поняття, призначення, система: [навч. посіб.] / В.М. Юрчишин. – Чернівці : Технодрук, 2014. – 276с.

6. *Юрчишин В.М.* Класифікація функцій прокурора у досудовому розслідуванні / В.М. Юрчишин // Адвокат. – 2014. – №2. – С.30-34.

7. *Шибіко В.* Деякі новели чинного КПК України потребують подальшого осмислення й удосконалення / В.Шибіко // Право України. – 2013. – №13. – С.104-111.

8. *Баганець О.* Доказування причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення / О.Баганець // Юридична Україна. – 2013. – №8. – С.83-87.

9. *Павленко І.В.* Причини та умови вчинення злочину як предмет доказування в кримінальному провадженні / І.В. Павленко // Закарпатські правові читання. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів (25-27 квітня 2014 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; За заг. ред. В.І. Смоланки, М.В. Оніщука, Я.В. Лазура, О.Я. Рогача, І.М. Полюжина. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. – Т. 2. – С. 382-384.

10. *Сербін М.М.* Профілактична діяльність слідчого при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених засудженими в установах виконання покарань /

М.М.Сербін // Правова держава: історія, сучасність та перспективи в умовах євроінтеграції: матеріали укр.-польськ. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 15 листоп. 2013 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 189-190.

11. *Баранов С.О.* Окремі проблеми профілактики злочинності у сучасних умовах розвитку транспорту України / С.О.Баранов // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження професора М.В.Салтєвського (м. Одеса, 2 листопада 2012 року). – Одеса: Фенікс 2012. – С. 251-255.

12. *Омельчук Л.В.* Следственная профилактика преступлений, связанных с ненадлежащим исполнением профессиональных обязанностей медицинскими работниками по Уголовному кодексу Украины / Л.В.Омельчук // Экономика и право Казахстана. – 2012. – №23. – С. 42-47.

13. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо слідчих, що здійснюють досудове розслідування: Проект Закону України. Реєстраційний №4444 від 14 березня 2014 р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/B7FB6E5D2F384D0BC22573E7003A78DF?OpenDocument>.

Форостяний А.В. Профілактична діяльність детективів Національного антикорупційного бюро України

У статті досліджено питання про діяльність детективів Національного антикорупційного бюро України щодо встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення.

Ключові слова: *Національне антикорупційне бюро України; кримінальне провадження; причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення; подання про усунення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення.*

Форостяний А.В. Профилактическая деятельность детективов Национального антикоррупционного бюро Украины

В статье исследован вопрос о деятельности детективов Национального антикоррупционного бюро Украины по установлению причин и условий, которые способствовали совершению уголовного правонарушения.

Ключевые слова: *Национальное антикоррупционное бюро; криминальное производство; причины и условия, способствовавшие совершению преступления; представление об устранении причин и условий способствовавших совершению преступления.*

Forstyanuy A.V. Preventive activities detectives of National Anti-Corruption Bureau of Ukraine

This article provides research of National Anticorruption Bureau of Ukraine (NABU) detectives' activity on detection of conditions and prerequisites of the criminal offence committal.

Keywords: *National Anticorruption Bureau of Ukraine; criminal offence; conditions and prerequisites of the criminal offence; elimination of conditions and prerequisites of the criminal offence committal.*

Стаття надійшла до редакції 26.08.2018.